

УНІФІКАЦІЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНИХ ПРОЦЕДУР: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА

УДК 657.412.7

О.В. Адамик

Тернопільський національний економічний університет,
кафедра обліку і контролю фінансово-господарської діяльності

БУХГАЛТЕРСЬКІ МОДЕЛІ РІЧНОГО ЗАКЛЮЧЕННЯ РАХУНКІВ ПОТОЧНОГО ОБЛІКУ В ОРГАНАХ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

© Адамик О.В., 2009

Узагальнено чинну методику руху коштів та внутрішньовідомчих розрахунків, а також відповідну їм модель річного заключення рахунків поточного обліку. Запропоновано додатково дві моделі такого узагальнення: перша з них ґрунтується на чинному плані рахунків; друга – вимагає комплексного реформування обліку виконання бюджету органами Пенсійного фонду України.

In the article is generalized operating method of money motion and interdepartmental calculations, and also proper its model of annual conclusion of debts of current account. The author offer two models of its generalization additionally: the first founded on the operating card of accounts; second requires complex reformation of account of budget implementation by the organs of pension fund of Ukraine.

Вступ. Завершальним етапом виконання бюджету органами Пенсійного фонду України є річне заключення рахунків поточного обліку та формування звітності. Від правильного і точного виконання заключних операцій залежить достовірність інформації, що буде подаватися у звітності, такі операції безпосередньо впливають на результати виконання бюджету.

Перед заключенням в органах Пенсійного фонду проводиться підготовча робота:

- перевіряється достовірність залишків на всіх рахунках;
- уточнюється дебіторська і кредиторська заборгованість;
- проводиться інструктаж з бухгалтерами нижчих органів Пенсійного фонду про порядок проведення заключних операцій і складання звітності.

Порядок річного заключення рахунків є віддзеркаленням чинного порядку руху коштів пенсійного забезпечення та внутрішньовідомчих розрахунків. На наше переконання, модель річного заключення рахунків поточного обліку є квітесенцією усієї системи обліку виконання бюджету. Вона відображає усі недоліки і проблеми останньої та безпосередньо впливає на звітність.

Проблеми обліку в органах Пенсійного фонду досліджені у працях таких учених та державних службовців, як О.Г. Белінська, Б.О. Зайчук, О.Б. Зарудний, С.Б. Березіна, В.Т. Александров, С.М. Недбаєва [1], І.М. Ткачук [5]. Водночас відкритим залишається питання здійснення річних заключних операцій, відображення їх у обліку та звітності Фонду.

Ми досліджили моделі заключення рахунків поточного обліку ПФУ, відштовхуючись від таких факторів, як порядок руху коштів та організація внутрішньовідомчих розрахунків, оскільки вони не були однакові за усю нетривалу історію Пенсійного фонду України.

Отже, метою вказаної статті є здійснення критичного аналізу за чинною методикою заключних операцій та розроблення вдосконалених моделей річного заключення рахунків поточного обліку в органах Пенсійного фонду.

Основна частина. За 18 років історії Пенсійного фонду України відбулося ряд змін порядку руху коштів пенсійного забезпечення, тричі змінювався порядок внутрішньовідомчих розрахунків у системі його територіальних органів. Усе це знайшло відповідне відображення у методиці їх обліку. Детально зупинимося на найвагоміших з них.

Період з 1991 по 1994 роки характеризується певною акумуляцією коштів пенсійного забезпечення на обласному рівні. Кошти збиралися від платників у районних та міських відділах, спрямовувалися до обласних управлінь Пенсійного фонду і згодом розподілялися між районами відповідно до потреб у фінансуванні виплати пенсій (рис. 1).

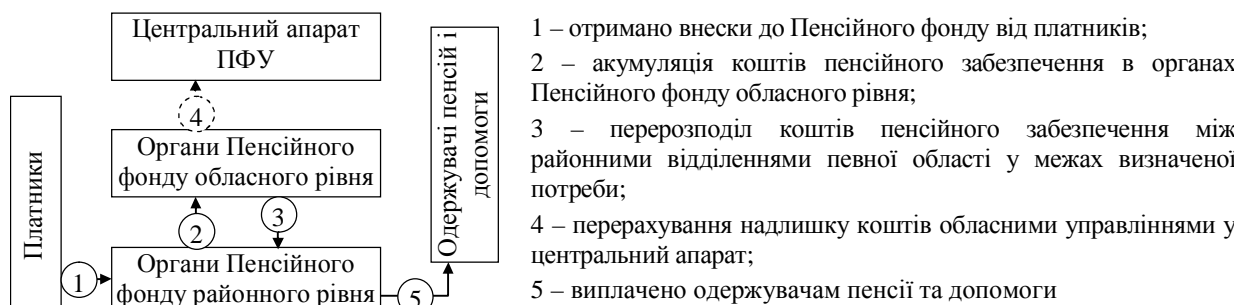

Рис. 1. Спрощена схема руху коштів пенсійного забезпечення у період з 1991р. по 1994 р.

Отже, кошти пенсійного забезпечення розподілялися у межах однієї області і спрямовувалися на центральний рівень лише у разі їх надлишку або недостатчі.

З січня 1994 року було докорінно змінено механізм фінансування виплати пенсій [4]. Страхові внески акумулювались на рахунках районних та міських відділів і безпосередньо на цьому ж рівні спрямовувались на пенсійні виплати. Перерахування коштів за маршрутом „район – область”, а тим більше „область – центр” відбувалося лише в разі необхідності перерозподілу коштів у зв’язку з їх нестачею або надлишком [1] (рис. 2).

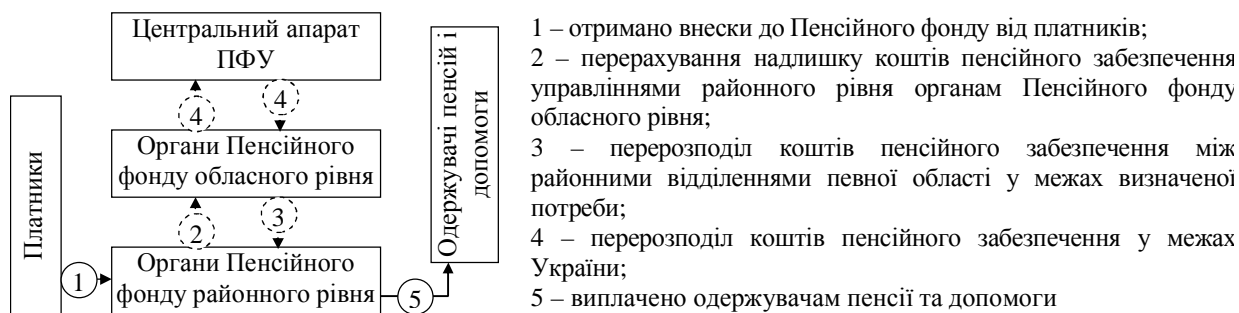

Рис. 2. Спрощена схема руху коштів пенсійного забезпечення у період з 1994 р. по 2004 р.

За таких умов виконання бюджету органами ПФУ замикалось на районному рівні. А це означає, що відображення в обліку виконання дохідної та видаткової частини бюджету відбувається безперервно. Відповідно до вказаного порядку руху коштів у системі органів ПФУ, загальна схема обліку виконання дохідної та видаткової частини бюджету та річного заключення рахунків може бути зображена так (рис. 3).

Як видно з рис. 3, за умов безперервного виконання дохідної та видаткової частини бюджету ПФУ на районному рівні, логічним є заключення рахунків за методикою регламентованою Інструкцією по бухгалтерському обліку та звітності в органах Пенсійного фонду України [2] (далі – Інструкція № 11–4) , що відповідає моделі 1.

Порядок заключення рахунків бухгалтерського обліку за моделлю 1 полягає у тому, що суми фактичних видатків по закінченні року списуються на зменшення коштів пенсійного забезпечення шляхом формування проводок:

Дт 600-606 „Кошти Пенсійного фонду”
Кт 220-229 „Видатки”.

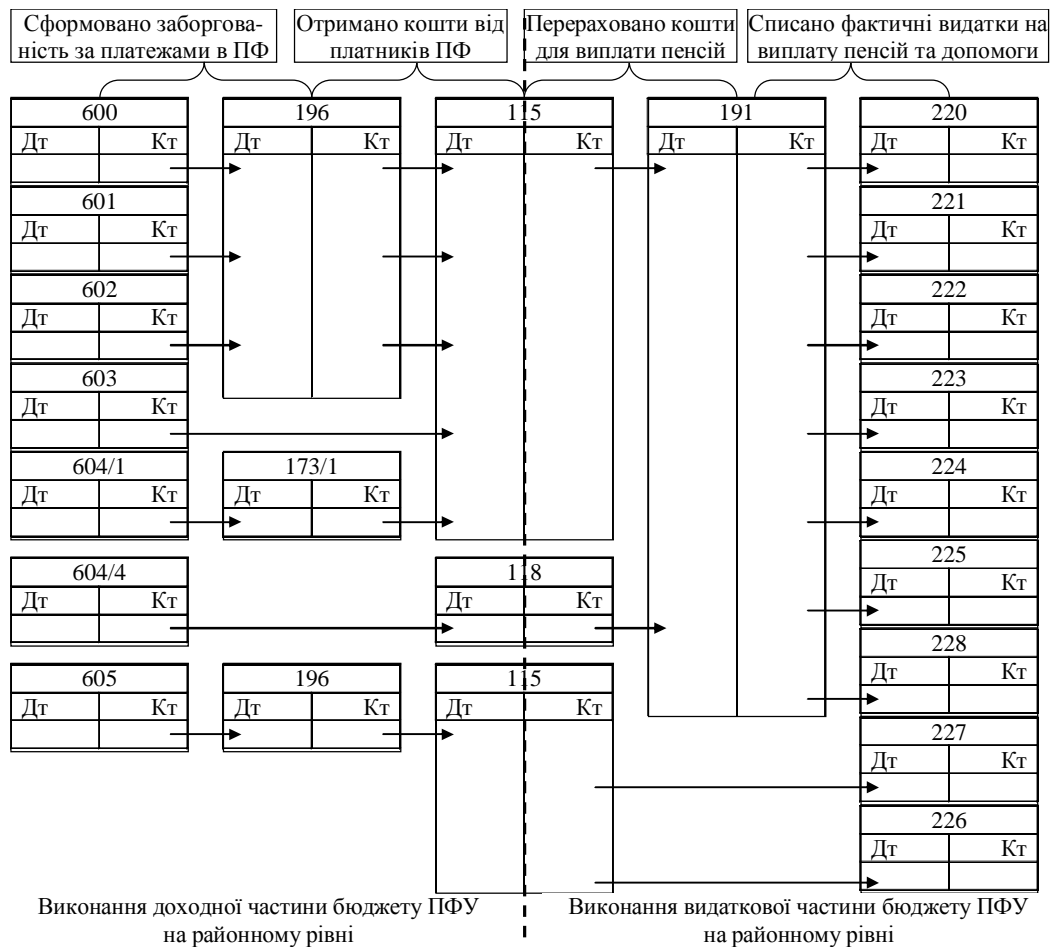

Рис. 3. Загальна схема обліку коштів пенсійного забезпечення та річного заключення рахунків у 199–2004 рр. – Модель 1

Така модель руху коштів і відповідно обліку виконання бюджету органами ПФУ районного рівня не вимагає формування фінансових результатів. Оскільки облік доходної та видаткової частини бюджету органами ПФУ районного рівня здійснювався безперервно, при заключенні поточних рахунків відбувалося взаємне погашення отриманих доходів та здійснених з відповідних джерел видатків.

Така методика закриття рахунків відповідає порядку руху коштів пенсійного забезпечення, який діяв у період з 1991 р. по 2004 р. З листопада 2004 р. було докорінно змінено механізм внутрішньовідомчих розрахунків між територіальними органами та центральним апаратом Пенсійного фонду. Якщо раніше виконання бюджету органами ПФУ замикалось на районному рівні, то тепер кошти перерозподіляються через центральний апарат. Для територіальних органів ПФУ це означає, що процеси виконання доходної та видаткової частини бюджету розділились.

Відповідно до постанови КМУ „Про заходи щодо підвищення ефективності управління державними коштами” від 2 листопада 2004 р. N 1477 суми обов’язкових платежів щодня централізовано зараховуються на рахунок Пенсійного фонду України, відкритий у Державному казначействі. Вказані кошти використовуються виключно для фінансування пенсій та інших витрат, що відповідно до законодавства здійснюються з Пенсійного фонду України (рис. 4).

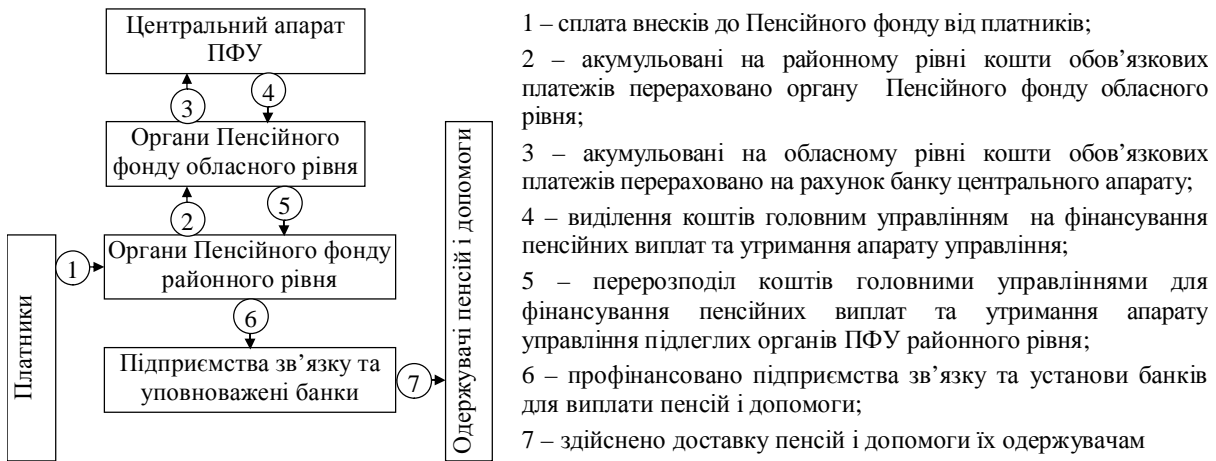

Рис. 4. Спрощена схема руху коштів пенсійного забезпечення у період з 2004 р. до сьогодні

Порядок руху коштів пенсійного забезпечення, зображений на рис. 4, діє і нині. Основним недоліком чинної методики обліку виконання бюджету органами Пенсійного фонду є те, що вона орієнтована на порядок руху фінансових потоків, який діяв з 1994 по 2004 роки і лише епізодично враховує вказані нововведення. До останніх належать такі:

– оскільки розрахунки між територіальними органами та центральним апаратом набули регулярного характеру, додатково до рахунків 194 „Розрахунки головних управлінь з Пенсійним фондом України” та 197 „Розрахунки головних управлінь ПФ з управліннями в районах, містах, районах міст” було введено рахунок 195 „Розрахунки по фінансуванню виплати пенсій та інших витрат” для обліку асигнувань органам Пенсійного фонду районного рівня;

– оскільки дохідна та видаткова частина виконання бюджету територіальними органами були розділені для обліку відповідних коштів на поточному рахунку додаткового до рахунка 115 „Поточний рахунок коштів Пенсійного фонду” та ін. було введено рахунок 119 „Кошти на фінансування пенсійних виплат та утримання апарату управління”.

Проте вказані нововведення не врахували усіх особливостей руху коштів в органах Пенсійного фонду, оскільки не відобразили формування фінансових результатів виконання бюджету та річного заключення рахунків поточного обліку. Методика відображення в обліку таких операцій залишилась незмінною. Схематично порядок відображення в обліку виконання дохідної та видаткової частин бюджету управліннями ПФУ можна показати так (рис. 5, рис. 6).

Рис. 5. Схема кореспонденції рахунків при виконанні дохідної частини бюджету управліннями Пенсійного фонду в містах, районах та районах міст

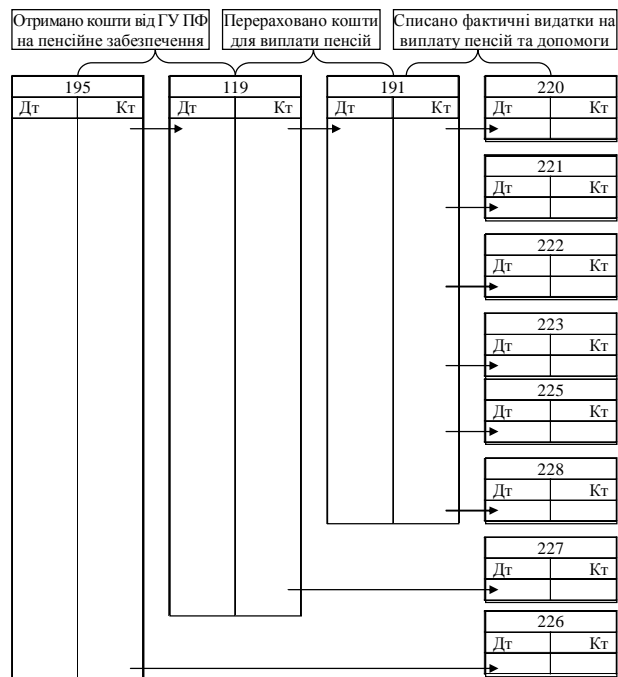

Рис. 6. Схема кореспонденції рахунків при виконанні видаткової частини бюджету управліннями Пенсійного фонду в містах, районах та районах міст

Застосування на сучасному етапі для річного заключення рахунків поточного обліку моделі 1, яка регламентована Інструкцією № 11-4, не витримує критики на усіх позиціях:

- недолік 1: невідповідність реальній схемі руху коштів, оскільки видатки за напрямками їх витрачання (трудові пенсії, за різними програмами тощо) не фінансуються з джерел, передбачених типовою кореспонденцією для закриття рахунків;

- недолік 2: оскільки виконання дохідної частини бюджету здійснюється переважно щодо власних коштів ПФУ, а видаткова частина передбачає фінансування видатків також і з інших джерел (кошти Держбюджету, інших фондів соціального страхування), підсумок цих двох складових бюджету управління ПФУ ніколи не буде однаковим. А це означає, що неможливо повністю закрити рахунки доходів (рахунки 600–606) і видатків (рахунки 200–229).

Ми пропонуємо для заключення рахунків поточного обліку за умов чинної методики обліку використовувати Модель 2, сутність якої полягає у наступному. При здійсненні річного заключення необхідно диференціювати:

- пенсійні програми, що замикаються на центральному рівні (за власними коштами, коштами Держбюджету, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України);

- пенсійні програми, що замикаються на районному рівні (за коштами Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, місцевого бюджету).

У першому випадку закриття рахунків необхідно здійснювати за схемою:

1) закриття заключними оборотами доходної частини бюджету управління ПФУ – на суму дозаклучних дебетових оборотів за рахунком 197 „Розрахунки головних управлінь ПФ з управліннями в районах, містах, районах міст”:

Дт 600-606 „Кошти Пенсійного фонду”

Кт 197 „Розрахунки головних управлінь ПФ з управліннями в районах, містах, районах міст”.

При цьому якщо суб'єкти господарювання мають нараховану, але не оплачену заборгованість за пенсійними внесками, такі суми залишатимуться на рахунках 600–602 та відобразяться у Балансі (в активі рядок 210 „Розрахунки з підприємствами, установами, організаціями по обов'язкових платежах (196)” та в пасиві рядки 510–530 „Кошти Пенсійного фонду”);

2) одночасно закриття заключними оборотами видаткової частини бюджету управління ПФУ – на суму дозаклучних дебетових оборотів за рахунками 220–229 „Видатки” за допомогою проводок:

Дт 195 „Розрахунки по фінансуванню виплати пенсій та інших витрат”

Кт 220-229 „Видатки”.

Якщо процеси виконання бюджету замикаються на районному рівні, то дохідна і видаткова частина бюджету не розділені. Тому для заключення рахунків поточного обліку необхідно використовувати методику моделі 1. Наприклад, списано заключними оборотами видатки на виплату пенсій та допомоги, профінансованих з Фонду безробіття, особам, що достроково вийшли на пенсію:

Дт 224 „Видатки на виплату пенсій та допомоги, пов’язаних з достроковим виходом працівників на пенсію”

Кт 604/1 „Кошти на виплату пенсій і допомоги за рахунок Фонду соціального страхування на випадок безробіття”.

Отже, у результаті здійснення заключних оборотів рахунки 220–229 та 600–606 закриваються.

Методика річного заключення рахунків, що відповідає Моделі 2, має певні недоліки. Головним з них є трудомісткість облікових робіт (особливо для здійснення таких операцій в управлінні на районному рівні), оскільки суми за кожним рахунком коштів та джерел їх формування необхідно вивірити.

Найоптимальнішим на наше переконання є закриття рахунків відповідно до запропонованої нами Моделі 3. Її сутність зводиться до наступного. Необхідно ввести рахунки, що відображають фінансові результати виконання дохідної та видаткової частини бюджету. Ми пропонуємо у реформованому Плані рахунків виділити для цього наприклад рахунки:

– 58 „Фінансові результати виконання дохідної частини бюджету”;

– 59 „Фінансові результати виконання видаткової частини бюджету”.

Відповідно до запропонованої методики, списання отриманих доходів управлінням ПФУ у районах, містах та районах міст необхідно здійснювати так:

1) списано кошти, передані головному управлінню при виконанні дохідної частини бюджету – на суму дозаклучних дебетових оборотів за рахунком 197 „Розрахунки головних управлінь ПФ з управліннями в районах, містах, районах міст” за допомогою проводки:

Дт 58 „Фінансові результати виконання дохідної частини бюджету”

Кт 197 „Розрахунки головних управлінь ПФ з управліннями в районах, містах, районах міст”;

2) одночасно списано власні кошти звітного періоду (належні до сплати пенсійні внески) – на суму дозаклучних кредитових оборотів за рахунками 600–606 „Кошти Пенсійного фонду” за допомогою проводки:

Дт 600–606 „Кошти Пенсійного фонду”

Кт 58 „Фінансові результати виконання дохідної частини бюджету”.

Отже, за дебетом рахунка 58 „Фінансові результати виконання дохідної частини бюджету” будуть відображені кошти, передані вищестоячим органам ПФУ при виконанні дохідної частини бюджету; за кредитом рахунка – нараховані суми власних коштів (пенсійні внески, пені, штрафи тощо). Спрощена схема річного заключення рахунків поточного обліку дохідної частини бюджету органів ПФУ відповідно до Моделі 3 показана на рис. 7.

Модель 3 для заключення рахунків поточного обліку побудована на принципах нарахування, а також відповідності доходів і витрат, а тому є правильнішою з позиції теорії обліку. Усі доходи, які нараховані у звітному періоді, будуть списані на фінансові результати того самого періоду, навіть якщо вони не отримані фактично. У практиці діяльності органів ПФУ в районах, містах та районах міст часто здійснюються операції зарахування коштів погашеної заборгованості за пенсійними внесками минулих періодів до доходів поточного звітного періоду. Такі операції дезінформують користувача звітності, оскільки штучно завищують показник виконання бюджету за поточний рік. Застосування Моделі 3 дасть змогу уникнути такого спотворення фінансових результатів.

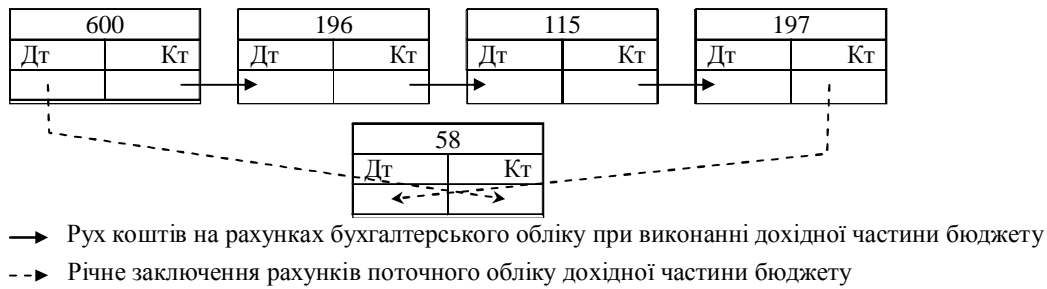

Рис. 7. Спрощена схема річного закінчення рахунків поточного обліку дохідної частини бюджету органів ПФУ відповідно до Моделі 3

З іншого боку, може виникнути ситуація, коли пенсійні внески нараховані за звітний період, але не сплачені. Використання Моделі 3 передбачає списання суми заборгованості за доходами на фінансові результати відповідного періоду, що також може призвести до штучного завищення показника виконання бюджету за поточний рік. Тому у звітності про виконання бюджету необхідно диференціювати суми доходів нарахованих і фактично отриманих.

Запропонована нами Модель 3 для здійснення річного закінчення виконання видаткової частини бюджету передбачає використання рахунка 59 „Фінансові результати виконання видаткової частини бюджету”. За дебетом рахунка списують фактично виплачені одержувачам суми пенсій та допомоги; за кредитом – суми коштів, отримані для фінансування пенсій та допомоги (рис. 8).

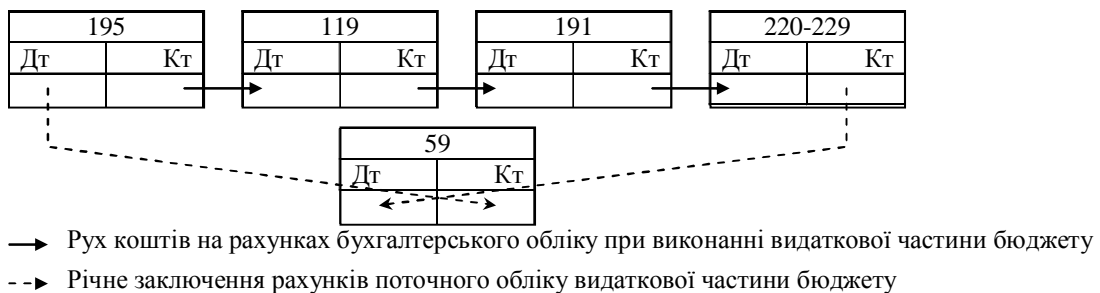

Рис. 8. Спрощена схема річного закінчення рахунків поточного обліку видаткової частини бюджету органів ПФУ відповідно до Моделі 3

Як видно з рис. 8, річне закінчення рахунків поточного обліку щодо видаткової частини бюджету необхідно здійснювати за допомогою таких записів:

1) списано суми фактично виплачених пенсій та допомоги – на суму дозаключних дебетових оборотів за рахунками 220–229 „Видатки” за допомогою проводок:

Дт 59 „Фінансові результати виконання видаткової частини бюджету”
 Кт 220–229 „Видатки”;

2) одночасно списано кошти, отримані на фінансування пенсій та допомоги, – на суму дозаключних кредитових оборотів за рахунком 195 „Розрахунки по фінансуванню виплати пенсій та інших витрат” за допомогою проводки:

Дт 195 „Розрахунки по фінансуванню виплати пенсій та інших витрат”
 Кт 59 „Фінансові результати виконання видаткової частини бюджету”.

За умов застосування чинної методики обліку коштів пенсійного забезпечення метод нарахування у Моделі 3 використовується не повністю. Діюча Інструкція № 11–4 передбачає використання касового методу, а не методу нарахування, тому суми пенсій і допомоги фіксуються в обліку лише тоді, коли вони вже виплачені. Інформація про нараховані виплати в обліку не відображається. Наприклад, ситуація, коли пенсії нараховані, але не отримано коштів на їх фінансування, в обліку не буде жодним чином зафіксована.

До переваг запропонованої Моделі 3 належать такі:

– немає необхідності вивіряти кожну суму за рахунками 220–229 та 600–606 щодо погашеної чи наявної заборгованості як це необхідно робити у моделях 1 та 2, де не діє принцип відповідності доходів та витрат;

– заключення рахунків можна здійснювати як в кінці року, так за підсумками кварталу (що надасть можливість накопичення інформації наростаючим підсумком з початку року).

Облік виконання бюджету повинен здійснюватися за програмно-цільовим методом, що дає змогу простежити виконання конкретної пенсійної програми. Отже, ми пропонуємо результат про виконання програми зводити на відповідних результуючих рахунках. Причому на районному рівні субрахунки у розрізі пенсійних програм доцільно відкривати лише щодо видаткової частини бюджету, оскільки виконання дохідної частини їх бюджету стосується лише власних коштів. Отже, запропоновані нами результуючі рахунки доцільно деталізувати так:

– рахунок 58 „Фінансові результати виконання дохідної частини бюджету” за субрахунком:

581 – фінансові результати виконання дохідної частини бюджету за власними коштами;

– рахунок 59 „Фінансові результати виконання видаткової частини бюджету” за субрахунками:

591 – фінансові результати виконання видаткової частини бюджету за власними коштами;

592 – фінансові результати виконання видаткової частини бюджету за коштами з Держбюджету;

593 – фінансові результати виконання видаткової частини бюджету за коштами з Фонду безробіття;

594 – фінансові результати виконання видаткової частини бюджету за коштами з Фонду страхування від нещасних випадків.

На практиці Модель 3 зможе повністю себе проявити лише за умови комплексного реформування обліку виконання бюджету органами Пенсійного фонду України.

Висновки. Отже, у статті, окрім чинної моделі річного заключення рахунків поточного обліку (модель 1), нами додатково запропоновано дві моделі:

– Модель 2, яка ґрунтується на чинному плані рахунків, з усіма притаманними йому недоліками, а саме: використання касового методу обліку коштів, недотримання принципу відповідності доходів та витрат тощо. До переваг Моделі 2 належать її відповідність чинному порядку руху коштів пенсійного забезпечення, меншу ніж у моделі 1 трудомісткість, можливість застосування в умовах чинної методики обліку;

– Модель 3 передбачає додаткове введення двох результуючих рахунків для обліку фінансових результатів виконання дохідної, а також видаткової частини бюджету. Модель 3 є правильнішою з позиції теорії обліку, оскільки ґрунтується на принципах відповідності доходів та витрат, нарахування. Може повністю себе проявити на практиці лише за умов комплексного реформування обліку виконання бюджету органами Пенсійного фонду України.

1. Зайчук Б.О., Зарудний О.Б., Березіна С.Б., Александров В.Т., Недбаєва С.М. *Пенсійний фонд України. Організаційно-правові та соціально-економічні засади функціонування.* – К.: „АВТ”, 2006. – 1056 с. 2. *Інструкція по бухгалтерському обліку та звітності в органах Пенсійного фонду України: постанова правління Пенсійного фонду України від 13.12.94р. №11-4.* 3. *Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 року N 1058-IV.* 4. *Про заходи прискорення розрахункових операцій, пов'язаних з виплатою пенсій, грошової допомоги і поштових переказів: постанова Кабінету міністрів України від 10 грудня 1993 р. N 1015.* 5. Ткачук І.М. *Облік і контроль в органах Пенсійного фонду України: теорія та практика: Автореф. дис... канд. ек. наук: 08.00.09 / Київ. нац. економ. універ-т ім. Вадима Гетьмана.* – Київ, 2008. – 15 с.